

«ЗАГРУЗКА – ПРАЦЭС – РАЗГРУЗКА – ПАЎЗА»:
МАСТАЦКІ СВЕТ ГАЛІНЫ БУЛЫКА

Лірыка Галіны Булыка – адметная з’ява ў беларускім прыгожым пісьменстве, яе вершаванае слова вылучаецца арыгінальнай вобразнасцю, філасофска-інтэлектуальнай заглыбленасцю; творчы шлях паэтэсы – адлюстраванне лёсу жанчыны, на які выпалі шматлікія выпрабаванні часоў тыктанічнага зруху эпох на мяжы стагоддзяў. Прыйшоўшы ў літаратуру разам з яркімі прадстаўніцамі плеяды жанчын-паэтэс другой паловы ХХ ст., яна сваёй творчасцю аздобіла і ўзбагаціла беларускую літаратуру.

Паэтэса заявіла пра сябе ў літаратуры арыгінальна і вельмі эфектна, зборнік яе вершаў «Сінтэз» (1986) стаў адкрыццём новага тыпу вершаў. Яе творы не былі падобны на вершы яе калег ні па зместу, ні па вобразна-мастацкаму нападзенню; крытыкі *«раскласіфікавалі»* аўтарку як *«хіміка і гарадскую паэтэсу»*, а яе творы – як *«навуковую паэзію»*. Кніга сапраўды стала сінтэзам спецыфічных яскравых вобразаў: рэчыўных (вершы «Горны лён», «Лазурыт», «Бурштын», «Гіпс», «Свінец», «Золата», «Агонь», «Гліна», «Ёд» і інш), матэматычных («Матэматычны трыпціх», «Локан Аньезі», «Камбінаторыка», «Паралельнасць» і інш.), жывапісных (творы, прысвечаныя палотнам П. Пікаса, Э. Дэга, Р. Кента, Ю. Піменава) і інш. Прычым усе гэтыя шматпланавыя вобразы па-мастацку

цэласна звязаны, сінтэзаваны ў адзіны паэтычны сусвет. Як гэта атрымліваецца ў аўтара – спалучыць у сабе «і фізіка, і лірыка», дакладней сказаць, «і хіміка, і паэта»? У чым загадка такога незвычайнага таленту? Неднаразова літаратуразнаўцы спрабавалі правесці аналіз «Сінтэза» Г. Булыкі.

Нарадзіўшыся ў сям’і філолагаў (маці – настаўніца, бацька – вядомы беларускі мовазнаўца А. М. Булыка), Галіна Аляксандраўна з дзяцінства да філалогіі ставілася як да недакладнай дысцыпліны, якая займаецца хутчэй уражаннем ад прадмета, чым самім прадметам. У сваім эсэ «Свет у маіх каардынатах» аўтарка ўспамінала выпадак з дзяцінства, калі маці ў адбітку люстэрка ўбачыла агонь у акне і гэтым прадухіліла пажар: *«Мабыць, з таго часу я і палюбіла ўсялякія гладкія паверхні, здольныя адбіваць – пераўвасабляць навакольнасць. Адлюстравуць, адбіткі, блікі не адно скажаюць, але і пашыраюць свет. І агонь таксама люблю...»* [2, с. 2]. Сапраўды, адзін з першых даследчыкаў яе паэтычнага таленту літаратуразнаўца С. Кавалёў у сваім артыкуле «Партрэт шкла» дакладна вызначыў цэнтральны вобраз гэтага яе першага рознапланаванага зборніка «Сінтэз»: *«шкло ў вершах Галіны Булыка – знак, сімвал усяго складанага і незвычайнага, што знаходзіцца з намі побач і не ўспрымаецца, не ўсведамляецца, зацёмненае нашай звыкласцю і абьякавасцю»* [8, с. 90].

Другі паэтычны зборнік аўтаркі «Турмалін» (1994) мае назву рознакаляровага каменя, на крышталах якога адкрылі з’яву палярызацыі святла (здольнасць змяняць колер у залежнасці ад асвятлення). І зноў сусракаем тыя ж вобразы, што і ў першай кнізе: рэчыўныя (вершы «Вада», «Лёд», «Соль зямлі», «Мрамур», «Слюда» і інш.), жывапісныя (вершы «Пітэр Брэйгель Старэйшы», «Агонь» Дж. Арчымбальда», Я. Вермеер «Дзявочы партрэт у інтэр’еры» і інш.). Але і з’яўляецца новая вобразная сістэма ў мастацкім светапоглядзе аўтаркі – людзі розных прафесій – тыя, хто судакранаецца з такімі блізкімі ёй рэчывамі, прадметамі, – нібы павадыры паміж рознымі сусветамі, прыродным і чалавечым (вершы «Ювелір», «Рэзчык люстраў», «Гутнік», «Звярыннік», «Ганчар», «Садоўнік», «Разьбяр», «Галаснік», «Страхар», «Каваль», «Камяняр» і інш.). Яшчэ адна вобразная сістэма паэтэсы – часавыя каардынаты (вершы «Зала чакання», «Пасажыр», «Статыка руху», «Гадзіннікавая майстэрня», «Спружына», «Пясковы гадзіннік», «Геаметрыя часу», «Плынь» і інш.). Узнікае пытанне – ці можна такую паэзію аднесці да *«навуковай»*, тым больш *«хімічнай»*? У адным з інтэрв’ю Л. Дранько-Майсюку на яго пытанне, пра што верш, Г. Булыка зазначыла: *«Гэта наогул пра смяротнага чалавека, які спрачаецца з Творцам у плыні неаспрэчнага. Наш час, наша прастора, наша ўздзеянне на навакольнасць несумаштабныя бясконцай вонкавасці»* [6, с. 83].

Акрэсліваючы свае адносіны з хімічнай навукай, аўтарка ўспамінае выпадак, калі яна ледзьве выратавалася падчас выбуху ў хімічнай лабараторыі, пасля чаго яна *«страціла любоў да хімічнай кухні назаўсёды»* [2, с. 4]. Такім чынам, на нейкім жыццёвым этапе перамог *«лірык»*. Закончыўшы Вышэйшыя літаратурныя курсы, Г. Булыка згадвае: *«Навакольнасць убачылася не агульнымі рысамі, але пэўнымі сімваламі. Яны прыходзілі з нейкай іншай прасторы і высвятлялі вечныя тэмы. Кнігу «Турмалін» не пісала, а складала. Кожны верш з’яўляўся ў стане змененай свядомасці...»* [2, с. 5]. Паэтэса вельмі дакладна апісвае этапы ўзнікнення твора: ад ідэі праз метафару да яе крышталізацыі. За што некаторыя даследчыкі паспяшаліся вызначыць яе паэтычнае слова як рацыяналістычнае, цвёрдае, «у вершах няма жаночай пяшчоты і гуллівасці, няма традыцыйнага вобраза каханага» (Л. Дранько-Майсюк). У гэтым выпадку Г. Булыка «пары-

руе»: «У маіх пошуках не больш рацыяналізму, чым у дзеяннях ральнай птушкі, якая дзяўбе намаляваную рабінавую гронку» [6, с. 89]. А што тычыцца жаноцкасці ды кахання, то, насамрэч, яны ў паэзіі аўтаркі таксама ў наяўнасці (вершы «Чый ахоўны анёл упадзе...»: «Не імкніся да зорак, жанчына...» [4, с. 27], «Ці ж ён суджаны?», «Чаканне»: «Жанчына там хапаецца за цень...» [4, с. 29], «Ліліт», «Паэтка» і інш. Крыху пазней Г. Булыка стварае паэтычную нізку «Метакаханне», у якой галоўнымі вобразамі сталі як славуця жанчыны-сведкі гісторыі (вершы «Клію», «Каліпса», «Клеапатра», «Дэметра», «Еўфрасіння»), так і прадстаўніцы жаночай лініі з «Сямейнай хронікі» (вершы «Вінцэнта», «Яніна», «Галіна», «Хрысціна»). Дарэчы, ужо пазней, у 2014 г. адна з даследчыц інтымнай лірыкі беларускіх паэтэс А. Брадзіхіна добра ахарактарызавала адметнасці ўвасаблення тэмы кахання ў «філасофска-інтэлектуальнай», «метарэалістычнай» мастацкай сістэме Г. Булыка [1]. Хаця на пытанне аўтара артыкула пра адносіны да гendarнага падзелу літаратуры аўтарка адказала: «Гendarны падзел можа быць толькі ў лазні» [з архіва аўтара – І. Ш.].

Не абыйшла ўвагай у сваёй творчасці паэтэса і балючую тэму Чарнобыля: у яе мастацка-вобразную сістэму ўплятаецца палыновы вянок (верш «Вецер»), з'яўляецца дзіця, якое п'е атруту з малаком маці (верш «Ноч звар'яцела...»), а таксама атручаная радаводная студня (верш «Балота») і інш.

Прыцягвае ўвагу чытача ў творах аўтаркі і ўрбаністычны пейзаж у кнізе «Турмалін» (вершы «Менскі скразняк», «Кальварыя. Восень» і інш.), у больш позняй паэтычнай нізцы «Стары Менск» (2000) (вершы «Траецкае прадмесце», «Касцёл», «Верхні горад»). Дзе вытокі фарміравання такой адметнай эстэтыкі паэтэсы?

Найбольш трапна, на наш погляд, вызначыў феномен таленту Г. Булыка В. Рубанаў у эсе «На востраве тайны», адзначаючы разам з усім адмысловую прагу ведаў, эрудыцыю і інтэлект аўтаркі: «паэту вёскі надоўга хапае паэтызмаў рэальных, зрокавых, слыхавых (амаль што гатовых), і ён больш прыземлены, ціхапачушчэвы, тады як паэт горада, а злашча жанчына, проста вымушаны імкнуцца ўвысь, у неба, у галактыку, у свет абстрактных матэрыяў» [7, с. 91]. Сама паэтэса ў вершы «Смалісты след на высахлым палене...», не аспрэчваючы сказанае, акрэслівае так вытокі свайго таленту: «*Інтэлегенты ў першым пакаленні // Мае бацькі. // Мае праваднікі <...> Мой горад рос // на падваконні мулкім // З пабітага ў дарогах чарапка. // І я, // нібы ўскраінная вулка: // Душою не з насення - // з чарапка*» [4, с. 58]. Гэтымі радкамі Г. Булыка яшчэ раз пацвярджае сваю далучанасць да беларускага літаратурнага працэсу канца ХХ ст., калі адным з вядучых пытанняў самарэалізацыі творцы было вызначэнне ролі інтэлегенцыі, праблема так называемай вясковай і гарадской літаратуры.

Паэзія Г. Булыкі па-ранейшаму прыцягвае сваёй загадкавасцю і таямнічасцю, насамрэч так, як і сама асоба аўтаркі. Доўгі час аматары і знаўцы беларускага прыгожага пісьменства губляліся ў дагадках, дзе знікла імя таленавітай, выбітнай паэтэсы, якая ў канцы 1980-х – пачатку 1990-х гг. здзівіла сваім вершаваным словам, чаму так доўга не з'яўляюцца яе новыя кнігі. І толькі не так даўно ў Інтэрнэце быў раскрыты сакрэт «многааблічча» Г. Булыкі. Аказваецца, яна доўгі час працавала ў жанры жаночага рамана. Пад шматлікімі псеўданімамі выпусціла шэраг жаночых раманаў у маскоўскіх выдавецтвах «Вагріус» і «Яуза» (В. Васільева «Обретение счастья», Г. Яхонтова «Сны Анастасии», «Черная роза Анастасии», Г. Шаревская «Восток любви», Э. Фокс «Белоснежка и Чернодымка» і інш.). У сааўтарстве са сваімі псеўданімамі выдала кнігу: Булыка Г. А., Лісовская Е. В., Яхонтова Г. А. «Великие ученые ХХ века»

(М.: Мартин, 1999). На пытанне аб траістасці асобы аўтара апошняй кнігі адказала проста: «*Каб было больш важна*» [з архіва аўтара – І. Ш.]. Чаму аўтар доўгі час хавала сябе пад псеўданімамі, прычым рознымі? Магчыма, не хацела афішаваць сябе як аўтара камерцыйнага на той час жанра жаночага рамана. Але ж яе творы ў гэтай форме таксама маюць высокую мастацкую вартасць. Можа гэта ад дзіўных адносін у той час да самога факту існавання «жаночай» літаратуры як да нечага другаснага? Дык, здаецца, час змяніўся. Хоць сама аўтарка не любіць гэтага падзелу на мужчынскіх і жаночых аўтараў і ацэньвае значнасць твораў па іх якасці, але ж час паказвае, што сёння жаночая творчасць набірае папулярнасць і вельмі запатрабавана ў чытача, сёння змяняюцца адносіны да самой жанчыны, спадзяёмся, змяняецца само месца жанчыны ў грамадстве. І адпаведна, жаночая творчасць ужо не будзе аўтаматычна адносіцца да другаснай толькі таму, што яна жаночая, а сапраўды будзе ацэньвацца па сваіх мастацкіх вартасцях.

Здаецца, Г. Булыка знайшла свой шлях у прафесійнай рэалізацыі – сёння яна з’яўляецца галоўным рэдактарам часопіса, які асвятляе нафта-газавыя пытанні, – што называецца, «лірык» і «хімік» супалі, знайшлі агульную мэту. Але памятаючы такія цудоўныя паэтычныя дэбюты, тая, як некалі зазначыла сама аўтарка, «*эзатэрычная секта апантаных прыхільнікаў прыгожскага пісьменства*» [6, с. 86] ужо доўгі час знаходзіцца ў чаканні яе новых паэтычных адкрыццяў. Тым больш сама паэтэса-хімік так вызначыла свой творчы шлях у хімічнай тэрміналогіі: «*Загрузка – працэс – разгрузка – пауза*» [2, с. 3]. Паўза – «*цёмная фаза назапашвання, найперш, эмацыйнага. Як некалі сказаў Райнер Марыя Рыльке, паэзія – гэта досвед... Дакладная формула. Жыццёўскія клопаты і праца ў журналістыцы адбіраюць шмат часу, але патрэбнага досведу не даюць. Больш за тое, шмат энергіі ідзе на рэакцыю нейтралізацыі*» [2, с. 6]. Але ж па закону развіцця тэхналагічнага працэсу, фазы павінны паўтарацца. Будзем з задавальненнем чакаць ад паэтэсы новай «*разгрузкі*» і новых паэтычных кніг!

ЛІТАРАТУРА

1. Брадзіхіна, А. 90-60-90 (Сучасны літаратурны працэс: на шляху да ідэалу): зб. навук.-крыт. арт. / А. В. Брадзіхіна; М-ва адукацыі РБ; Гомел. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2014. – 200 с.
2. Булыка, Г. Свет у маіх каардынатах: эсэ / Г. Булыка // Хатні архіў аўтара – Г. Б. – 6 с.
3. Булыка, Г. Сінтэз: вершы / Г. Булыка. – Мінск: Маст. літ., 1986. – 86 с.
4. Булыка, Г. Турмалін: вершы / Г. Булыка. – Мінск: Маст. літ., 1994. – 94 с.
5. Булыка, Г. Механічны сусвет: 3 нізкі вершаў «Метакаханьне»: вершы / Г. Булыка // Дзеяслоў. – 2003. – № 3. – С. 3–10.
6. Дранько-Майсюк, Л. З табою: з Галінай Булыка гутарыць Л. Дранько-Майсюк / Л. Дранько-Майсюк // Крыніца. – 1994. – № 7. – С. 82–90.
7. Рубанаў, У. На востраве тайны: будзённае і вечнае ў паэзіі Галіны Булыка / У. Рубанаў // Крыніца. – 1994. – № 7. – С. 89–91.
8. Кавалёў, С. Партрэт шкла / С. Кавалёў // Як пакахаць ружу: літаратурна-крытычныя артыкулы пра маладую беларускую паэзію 80-х гадоў. – Мінск: Маладосць, 1989. – 110 с.